

ДОСЛІДЖЕННЯ БЮДЖЕТУВАННЯ НА АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

На основі системного підходу у статті досліджено особливості функціонування агропромислового ринку України та оцінено вплив зовнішніх факторів на операційну діяльність підприємств. Доведено доцільність урахування чинників зовнішнього впливу при формування бюджету доходів та бюджету руху грошових коштів.

Ключові слова: агропромислове підприємство, бюджетування, системний підхід, зовнішні фактори.

D. V. KULISH

SHEE “Zaporizhya National University”

RESEARCH OF BUDETING AT AGRO INDUSTRIAL COMPANIES WITH THE HELP OF THE SYSTEMATIC APPROACH

Abstract – Based on a systematic approach current article investigates features of Ukrainian-industrial market and evaluates influence of external factors to the companies' operational activity. Proved the expediency of consideration of external factors in the process of creation of income budget and cash flow budgets.

Key words: agro-industrial company, budgeting, systematic approach, external factors.

Д. В. КУЛІШ

ДВНЗ “Запорізький національний університет”

ИССЛЕДОВАНИЕ БЮДЖЕТИРОВАНИЕ НА АГРОПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА

На основе системного подхода в статье исследованы особенности функционирования агропромышленного рынка Украины и оценено влияние внешних факторов на операционную деятельность предприятий. Доказана целесообразность учета факторов внешнего воздействия при формировании бюджета доходов и бюджета движения денежных средств.

Ключевые слова: агропромышленная компания, бюджетирование, системный подход, внешние факторы.

Постановка проблеми. Покращення якості управлінських рішень на агропромислових підприємствах України, на нашу думку, залишається однією із головних проблем галузі. Багато підприємств ведуть не ефективну, збиткову діяльність, що спонукає нас шукати шляхи підвищення її управлінських рішень. Ефективне використання бюджетування при плануванні діяльності може вивести якість управлінських рішень на суттєву інший рівень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід виділити праці Ф.Ф. Аунапу, В.В. Глуценка, Ф. Тейлора та Л. Даєра, які зробили суттєвий внесок у розвиток питань якості управлінських рішень та ефективного управління. Але врешті решт ця проблема з точки зору бюджетування діяльності агропромислових підприємств України залишається актуальною і сьогодні.

Формулювання цілі статті. Ціллю статті є аналіз доцільності урахування факторів зовнішнього впливу на підприємство агропромислового комплексу України та їх урахування у системах управління діяльністю для покращення ефективності управлінських рішень.

Вклад основного матеріалу дослідження. Підприємство представляє собою складну систему, створену на основі поділу праці для досягнення певних цілей (отримання прибутку) [1]. При цьому процес управління підприємством реалізується в рамках певних управлінських функцій – планування, організація, регулювання, контроль, мотивація. Об'єктом управління найчастіше є соціальна організація або сукупність організацій. У теорії організацій під соціальною організацією мається на увазі спеціально, для досягнення певної мети створена група людей, виконує певну суспільну функцію.

При системному підході до управління організація розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів – люди, структура, завдання, технологія. Будь-яка організація, будь то окреме підприємство або холдинг, є складно організованою системою. Згідно з визначенням, даним М. Месконом, “система – це деяка цілісність, що складається з взаємозв'язаних частин, кожна з яких вносить свій внесок у характеристики цілого” [2]. Існування і функціонування систем зумовлені низкою закономірностей: цілісністю, інтегрованістю, комунікативністю, ієрархічністю, який здійснюють та іншими.

Система утворюється двома складовими: зовнішнім оточенням, що включає в себе вхід і вихід системи, зв'язок із зовнішнім середовищем і зворотний зв'язок; внутрішньою структурою, тобто сукупністю взаємопов'язаних компонентів, що забезпечують процес впливу суб'єкта управління на об'єкт, переробку входу системи в себе вихід і досягнення цілей системи.

Система – це цілісний комплекс взаємопов'язаних компонентів, що має особливе єдність із зовнішнім середовищем і представляє собою підсистему системи вищого порядку (глобальної системи). Єдність системи із зовнішнім середовищем визначає її взаємозв'язок з дією об'єктивних економічних законів.

У свою чергу системний підхід – це методологія дослідження об'єктів як систем. Системний підхід вимагає розглядати проблему не ізольовано, а в єдності зв'язків із навколишнім середовищем, досягти сутність кожного зв'язку та окремого елемента, проводити асоціації між загальними та приватними цілями [3]. Зв'язком в системі із зовнішнім середовищем є інформаційні та документальні потоки в системі та між її компонентами для прийняття та координації виконання управлінських рішень. Інформація повинна бути необхідного обсягу і якості, в потрібному місці і в потрібний час. Провідні підприємства світу вважають, що багато що визначається зовнішнім середовищем. Отже, їх цілі складаються не з внутрішнього поточного управління, а із зовнішнього оточення. Системний підхід – це аналіз проблем і підсумок можливих рішень. Цей загальний підхід включає в себе вирішення проблем дисциплінованим чином, беручи до уваги пріоритети. Це галузь процесу системного мислення.

Якщо розглядати бюджетування з точки зору системи, то очевидним є його розуміння з боку внутрішнього середовища: структури бюджетної моделі, видів бюджетів, бюджетного періоду і так далі. Адже цим базовим питанням було приділено достатньо уваги багатьма економістами світу. Але якщо додати зовнішнє середовище, то тут виникає ряд проблем. Виникають питання, пов'язані із бюджетним процесом, взаємопов'язаності бюджетів, формуванням бюджетних показників і так далі. Якщо просто, то із впливом зовнішніх чинників на бюджетні показники, прийняття рішень та врешті решт на фінансові результати діяльності в кінці розрахункового періоду.

З нашої точки зору, якщо ми йдемо до мети якісного управління підприємством агропромислового комплексу за допомогою бюджетування, то ми маємо розглянути бюджетування як раз за допомогою системного підходу – із поєднанням внутрішніх і зовнішніх чинників впливу на підприємство. Адже агропромисловий комплекс України має суттєвий зовнішній вплив, це перш за все пов'язане із тим, що за останні роки спостерігається стала тенденція до нарощування об'ємів виробництва і експорту товарів агропромислового комплексу.

Протягом останнього десятиліття виробництво зернових зросло в 2,58 рази, у той час коли експорт зернових із України виріс у 24 рази. Якщо у 2000/2001 маркетингових роках частка експорту була 5,44 % від валового виробництва, то в 2013/2014 рр. вона вже становила 50,95 %. За експортом зернових у 2013/2014 маркетингових роках Україна увійшла до трійки найбільших світових експортерів, пропустивши вперед США (72,3 млн т) та ЄС (38,5 млн т) [4]. До цієї статистики все ж таки треба додати певну ремарку про те, що Україна залишається все ж експортером насамперед агропромислової сировини, а не продуктів переробки.

Міжвідомча робоча група при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі прогнозувала валове виробництво зернових в Україні в 2014/2015 маркетинговому році на рівні 58 млн т проти 63 млн т у 2013/2014 рр. Основне скорочення прогнозу виробництва зернових пояснюється вилученням з нього обсягів продукції у Криму (в минулому сезоні ці обсяги враховувалися) [5]. Фактично ж у 2014/2015 маркетинговому році, відповідно до звіту міністра аграрної політики і продовольства, Україна отримала рекордні 64 млн т збіжжя, з яких 34,6 млн т експортувала закордон – 54,06 % [6]. Рис. 1 наочно демонструє це зростання.

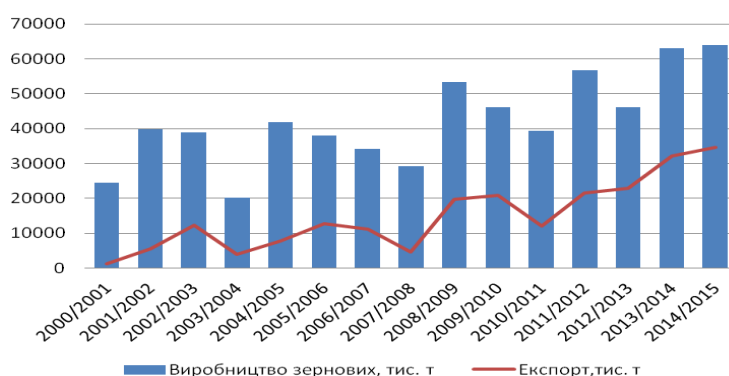

Рис. 1. Динаміка виробництва і експорту зернових України

Через те ми вважаємо, що зовнішній чинник має бути врахований в управлінських технологіях. Формування бюджету має включати внутрішні чинники (специфіку підприємства, його структуру, фінансовий стан і т.д.) і зовнішній фактор, який у свою чергу теж є комплексним. Саме зовнішній фактор є ціноутворюючим для агропромислового підприємства України, адже ціни реалізації формуються не на базі собівартості продукції плюс бажана норм прибутковості, а рефлекторно, спираючись на волатильність ціни на зовнішніх ринках.

Більшість минулих досліджень щодо бюджетування діяльності підприємств приділяло увагу контролю витрат та іншим внутрішнім чинникам діяльності. У нашому випадку ми приділяємо основну увагу зовнішнім – насамперед волатильності цін на міжнародному ринку, яка безпосередньо впливає на ціни внутрішнього ринку.

Ми проаналізували місячні коливання внутрішніх цін на пшеницю на українському агропродовольчому ринку за період від липня 2009 р. до червня 2015 р. Дані були отримані з декількох сільськогосподарських і торгових компаній Запорізької та Дніпропетровської областей, щоби перевірити дослідження відомого економіста Соренсена в умовах українського аграрного ринку. Карстен Соренсен в наслідок дослідження щотижневих ф'ючерсних цін на кукурудзу, сою та пшеницю на Чиказькій товарній біржі в період з 1972–1997 рр. зазначив принаймні дві важливі основні риси сільськогосподарських цін на товари: ф'ючерсні ціни відображають сезонний характер і варіації повних далеких ф'ючерсних цін є нижчими, ніж близькі ф'ючерсні ціни. Крім того автор вказує, що ф'ючерсні ціни на кукурудзу і ф'ючерсні ціни на сою мають апогей в липні і досягають низу в грудні/листопаді. Для ф'ючерсів на пшеницю середні ф'ючерсні ціни досягають піку в березні і досягають низу в липні. Підсумовуючи написане в статті автора, ми можемо сказати, що пік ф'ючерсних цін на сільськогосподарські товари приходить на два–три місяці до врожайних періодів і досягають спаду в період після збору врожаю [7].

В свою чергу ми розглядали ціни за 12-місячний період, але з такою поправкою, що ціни були прийняті на початку врожайного періоду кожного окремого товару. Іншими словами, ціни на пшеницю були оцінені з 1-го липня поточного року до кінця жовтня наступного року.

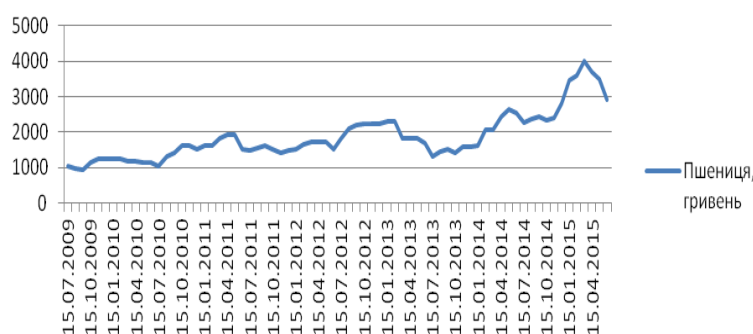

Рис. 2. Динаміка цін на пшеницю в гривнях на українському сільськогосподарському ринку (2009–2015 рр.)

Результати дослідження майже повністю доводять слова іноземного економіста. Дійсно, ціни на сільськогосподарську продукцію повністю спадають після початку сезону врожаю. Зазвичай, ціни на пшеницю мінімальні на початку збору врожаю в липні, та досягають максимального значення в лютому–квітні. У свою чергу, через суттєву нестабільність на внутрішньому валютному ринку ми перерахували ці місячні ціни у долари США за курсом НБУ на 15-те число кожного місяця відповідно. Це дозволило побачити реальну ціни із елімінуванням курсового фактора.

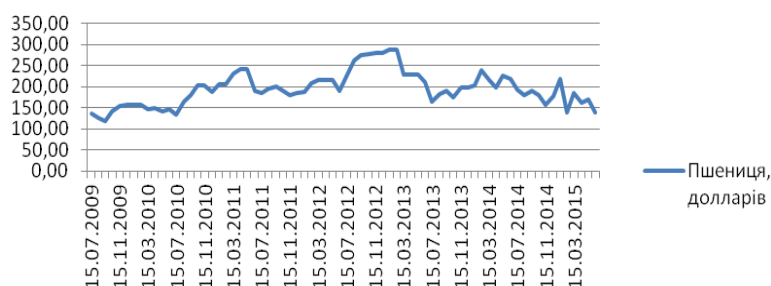

Рис. 3. Динаміка цін на пшеницю в доларах на українському сільськогосподарському ринку (2009–2015 рр.)

Крім того слід звернути увагу на середні місячні обсяги експорту товарів агропромислового комплексу України. Таблиця 1 демонструє середні обсяги експорту пшениці, ячменю і кукурудзи за маркетингові роки 2008/2009–2013/2014.

Таблиця 1

Помісячний середній експорт зернових з України за маркетингові роки 2008/2009–2013/2014

Зернові, тис. т	Середній, тис. т	Середній, %
Липень	1133	5,43
Серпень	1761	8,43
Вересень	2145	10,28
Жовтень	2034	9,74
Листопад	2103	10,07
Грудень	2454	11,75

Продовження таблиці 1

Зернові, тис. т	Середній, тис. т	Середній, %
Січень	1637	7,84
Лютий	1610	7,71
Березень	1875	8,98
Квітень	1438	6,89
Травень	1473	7,06
Червень	1213	5,81
Сума	20875	100,00

Якщо порівняти дані по експорту зернових таблиці 1 із динамікою цін на аграрному ринку України на рис. 3, то можливо легко помітити, що агропромислові підприємства через не професійне управління втрачають значну частину потенційних прибутків, т.к. продають більшість врожаю за мінімальними цінами у порівнянні із динамікою цін протягом маркетингового року.

Висновки. На сьогодні частка експорту від валового виробництва зернових в Україні складає 54,06 %, а ціни внутрішнього ринку формуються на основі волатильності ціни на міжнародних ринках. Це свідчить, що підприємства України мають уважно стежити за цією динамікою та враховувати цю інформацію при формуванні бюджетів – насамперед доходів та руху грошових коштів.

Література

1. Бочаров В. В. Коммерческое бюджетирование: Финансовые ресурсы. Системы управления финансами. Виды бюджетов / В. В. Бочаров. – СПб. : Питер, 2003. – 368 с.
2. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури ; пер. с англ. – М. : Дело, 1999. – 800 с.
3. Общая теория систем – обзор проблем и результатов // Системные исследования. Ежегодник, 1969. – М. : Наука, 1969. – С. 30–54.
4. Аналіз ринку зернових [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrselko.com/uploads/media/Ukrselko_Grain_Market_Analysis_120918.pdf
5. Экономическая правда [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/rus/news/2014/07/28/478366/>
6. Офіційний сайт міністерства аграрної політики і продовольства України [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/17647>
7. Sørensen C. Modeling seasonality in agricultural commodity futures / C. Sørensen // Journal of Futures Markets. – 22 (5). – 2002. – S. 393–426.

References

1. Bocharov V. V. Kommercheskoe byudzhetyrovanye: Fy`nsovyye resursy. Sy`stemy upravleny`ya fy`nsamy`. Vy`dy byudzhetov / V. V. Bocharov. – SPb. : Py`ter, 2003. – 368 s.
2. Meskon M. Osnovy menedzhmenta / M. Meskon, M. Al`bert, F. Hedoury` ; per. s angl. – M. : Delo, 1999. – 800 s.
3. Obshhaya teory`ya sy`stem – obzor problem y` rezul`tatov // Sy`stemny`e y`ssledovany`ya. Ezhegodny`k, 1969. – M. : Nauka, 1969. – S. 30–54.
4. Analiz ry`nku zernovy`x [Elektronny`j resurs]. – Rezhym`m dostupu: http://ukrselko.com/uploads/media/Ukrselko_Grain_Market_Analysis_120918.pdf
5. Ekonomy`cheskaya pravda [Elektronny`j resurs]. – 2014. – Rezhym`m dostupu: <http://www.epravda.com.ua/rus/news/2014/07/28/478366/>
6. Oficijny`j sajt ministerstva agrarnoyi polity`ky` i prodovol`stva Ukrayiny` [Elektronny`j resurs]. – 2015. – Rezhym`m dostupu: <http://minagro.gov.ua/node/17647>
7. Sørensen C. Modeling seasonality in agricultural commodity futures / C. Sørensen // Journal of Futures Markets. – 22 (5). – 2002. – S. 393–426.

Надіслана/Written: 22.07.2015 р.
Надійшла/Received: 24.07.2015 р.
Рецензент: д.е.н., проф. А. В. Череп